نامه به سردبیر

معنویت اسلامی در آموزش پزشکی: ضرورت یا سلیقه؟

سیده زهرا نهاردانی*

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ ۱۳۹٤؛ ۱۵(٦): ۵۱ تا ۵۳

سردبیر محترم مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی

امام رضا (ع): الناس لو علموا محاسن کلامنا لا تبعونا؛
مردم اگر از زیبایی‌های سخنان ما آگاه می‌شدند، از ما پیروی می‌کردند.

پیوند عمیق فرهنگ اسلامی ایرانی سرزمین ما با مفهوم معنویت به گونه‌ای است که در گذار تاریخ، سلامت و معنویت چنان درهم تنیده بودند که یکی از مهم‌ترین بایسته‌های علم طبابت رسیدن به درجات عالی در حوزه علوم انسانی وقت، از جمله علم فلسفه و کلام بوده است که طبیب را از دایره محدود درمان بیماری‌های تن به حکیم شدن سوق می‌داده است(۱).

با افزایش کمی و ارتقای کیفی علوم و دانش‌های علمی در قرون ۱۸ تا ۲۰ میلادی در کشورهای اروپایی و آمریکایی، صاحبان فلسفه علم به تدریج پدیده‌های جسمی را از روحی اعتقادی جدا نمودند. به تدریج که باورهای سکولاریسم قدرت گرفت و فرهنگ آکادمیک غربی را تحت الشعاع قرار داد، جدایی بین پدیده‌های حسی و حالات روحی اعتقادی بیشتر شد(۲)، با شروع مطالعات و پژوهش‌های تجربی، بشر تشنه دانستن، گمان کرد که یافته‌های علمی و تجربی تنها راه نجات اوست و او را به سرمنزل مقصود می‌رساند.

از حدود ٤۰ سال پیش، نتایج تحقیقاتی ارائه شد که ارتباط عوامل دینی و اعتقادی را با شاخص‌ها و پیامدهای جسمی مانند مرگ نشان داد و از آن زمان شاخص‌های دیگر در تعریف سلامت وارد و به تدریج در نوشته‌های علمی آورده شد(۳).

پزشک باید از نخستین روزی که به سوی دانش پزشکی روی می آورد نیت و هدف او رسیدن به ابعاد معنوی این علم باشد نه استغنای مادی، زیرا خدمت او به قدری با ارزش است که با معیارهای مادی قابل جبران نیست تا حدی که خداوند متعال می فرماید کسی که جان انسانی را نجات دهد مثل این که جان همه انسان‌ها را حیات بخشیده است (ومن احیاها فکانما احیی الناس جمیعا)(٤).

مفهوم شفا در ابعادی ورای بعد جسمی و روحی مطرح میشود که «هوالشافی» بیان این مفهوم است که خداوند متعال، تنها

* **نویسنده مسؤول:** سیده زهرا نهاردانی، دانشجوی دوره دکتری تخصصی آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشکده پزشکی، گروه آموزش پزشکی، تهران، ایران.
zahra_nahardani@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۹۴/۱/۲۴، تاریخ پذیرش: ۹۴/۲/۹

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-27]

شفادهنده و طبیب نفوس در جهت تعالی و تکامل انسانهاست و پزشک فقط، وسیله فیض او به بندگانش است که در مقطع حیات دنیوی به پزشک فرصتی داده شده که در راستای تجلی اراده خداوند، رسالت و مسؤولیت خویش را ادا نماید(۵).

تفحص در احادیث دینی و بررسی تاریخ و فرهنگ گذشته نشان‌دهنده غنی بودن فرهنگ و مذهب ایرانیان در رابطه با ویژگی‌های انسانی یک پزشک است. محمد زکریای رازی در کنار کار طبابت به آموزش پزشکی نیز می‌پرداخته است و روش آموزش او در جنبه‌های نظری و مخصوصاً در جنبه‌های عملی هنوز هم باید سرمشق قرار گیرد. عقیده رازی این بود که تنها محل درد نباید مورد توجه قرار گیرد، بلکه شخص بیمار و تمام وجود او اعم از جسم و روان او باید به عنوان یک "فرد" در نظر گرفته شود(٦).

در آموزش علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی دنیا بحث معنویت به بحثی داغ در محافل علمی تبدیل شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد ۵۹٪ از دانشکده‌های پزشکی انگلستان و ۹۰٪ از دانشکده‌های پزشکی آمریکا دوره‌هایی با محتوای سلامت معنوی در برنامه درسی خود دارند، اما اطلاعات اندکی از ادغام معنویت در برنامه درسی کشورهای آمریکای لاتین، آسیا، استرالیا و آفریقا در دسترس است. جریان‌های معنویت گرای بسیار متنوعی در جهان پدید آمد و به حریم فرهنگی ما وارد می‌شود. این در حالی است که میراث عرفانی ما چنان غنی و سرمایه ی معنوی اسلام چنان سرشار است که توانایی رقم زدن یک انقلاب بزرگ اجتماعی را دارد(۱).

در برنامه آموزشی دوره دکترای پزشکی در ایران، یکی از اهداف تشکیل این دوره، تربیت طبیبی است که در جهت آشنایی بیشتر با مکتب و تزکیه تعالی روح کوشا باشد و کمک به تأمین بهداشت و درمان مردم را وسیله‌ای برای رضای خدا و تقرب به او بداند(۷)، اما نیاز به برنامه درسی که دقیقاً برای نیل به این هدف متعالی تدوین شده باشد همچنان احساس می‌شود.

برنامه‌های درسی نظام‌های تعلیم و تربیت، می‌تواند بهترین موقعیت را برای تبلور و رشد معنویت در افراد فراهم سازد. برنامه درسی قلب نظام آموزشی است که می‌تواند زمینه و فرصت‌های مناسب، محتوا و نیز روش‌های مفیدی را برای پرورش و اعتلای وجود همه جانبه افراد تدارک کند(۸).

موضوع طب، حفظ و ارتقای سلامت انسان است. انسان شامل جسم و روح است و هر مداخله درمانی بر جسم بر روح و روان آدمی نیز تأثیرگذار خواهد بود. پزشکی که به این موضوع توجه نکند، با یک برنامه کامپیوتری که آزمایش‌های بیمار را تفسیر می‌کند، تفاوتی نخواهد داشت. توسعه روزافزون علوم پزشکی و پیشرفت‌های شگرف تکنولوژی در تشخیص و درمان، باعث شده است بیماری به‌جای بیماردر کانون توجه پزشکان قرار گیرد. این تأکید بر بیماری موجب بی توجهی به زمینه اجتماعی، فرهنگی و انسانی فرد بیمار شده‌است(۹).

وجود یک نظام آموزشی قوی و هدفمند، به خصوص در حوزه آموزش پزشکی باعث شکوفایی علمی و ارتقای سطح معنوی یک جامعه خواهد شد. از سویی اگر برنامه آموزشی هماهنگ با فطرت الهی انسان طراحی شود جنبه معنوی آن نیز تحقق پیدا می‌کند.

علوم پزشکی در ایران علی رغم داشتن پشتوانه عظیم علمی و معنوی با نارسایی‌هایی در تربیت دانشجویان خودکارآمد روبرو است. ضرورت تحول در نظام آموزش علوم پزشکی با تأکید بر معنویت اسلامی به عنوان یک اولویت احساس می گردد. معنویت باید در برنامه درسی و آموزشی رشته‌های پزشکی وارد شود زیرا برنامه ی درسی معنوی که منتقل‌کننده مفاهیم معنویت اسلامی از طریق برنامه‌های آموزشی است می‌تواند راهکارهای علمی و روشن برای کسب توانمندی‌های حرفه‌ای با تعیین اهداف آموزشی دقیق و برنامه‌ریزی مناسب ایجاد کند؛ زیرا پزشکان همان‌گونه که آموزش دیده‌اند رفتار می‌کنند.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-27]

منابع

1. Mazaheri seyf HR.[Rahkarha va Modelhaye Toseeye Mabani Islami]. Akhlagh. 2008;13.[Persian]
2. Marandi A, Azizi F. [Jayegahe Tarif va Doshvarihaye Payerizi Mafhoom Salamate Manavi Dar Jameeye Irani -islami]. Medical Ethics. 1389; 4 (14):11-21.[Persian]
3. Rogers DL, Skidmore ST, Montgomery GT, Reidhead MA, Reidhead VA. Spiritual Integration Predicts Self-Reported Mental and Physical Health. J Relig Health. 2012; 51(4): 1188-201.
4. Hashemiyan M. [Khatarati ke Pezeshk ra Tahdid Mikonad].1 St ed.Tehran:Markaz motaleat va Tahghighat Akhlagh pezeshk; 1994.[Persian]
5. Fazelniya S. [Asibshenasi Teb va Tabib]. 1 St ed.Tehran:Markaz motaleat va Tahghighat Akhlagh pezeshk; 1994.[Persian]
6. Yamani N, Changiz T, Adibi P. [Professionalism and Hidden Curriculum In Medical Education].Isfahan: Medical Education Research Center,Isfahan University Of Medical Sciences; [citd 2015 Aprl 23]. available from: http://www.zums.ac.ir/files/education/Education_art/professionalism_and_hidden.pdf.[Persian]
7. Education Development Center.[Sanade Meli Tahavole Amozeshe Pezeshki].20Th Ed; 2011. [citd 2015 Aprl 23]. available from: http://dme.behdasht.gov.ir/.[Persian]
8. Poordehghani A, Nasreesfahani A. [Roykarde Manavi Va Barnameye Darsi]. Pazhoohesh Dar Talim Va Tarbiyate Islami. 2012; 19(13): 71-92.[Persian]
9. Grant VJ. Making room for medical humanities . Med Humanit. 2002; 28(1): 45-8

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-27]